

DOI 10.51558/2490-3647.2021.6.2.333

UDK 159.923

Primljeno: 13. 03. 20201.

Izvorni naučni rad

Original scientific paper

Almira Isić-Imamović, Anela Hasanagić

OSOBINE LIČNOSTI RODITELJA KAO ODREDNICE FORMIRANJA OSOBINA LIČNOSTI NJIHOVE DJECE PREDŠKOLSKE DOBI

Cilj istraživanja bio je ispitati u kakvom odnosu su osobine ličnosti roditelja (majki i očeva) i njihove djece predškolske dobi, odnosno utvrditi postoji li povezanost i sličnost u osobinama ličnosti roditelja i djece. Zatim, cilj istraživanja bio je ispitati i prediktivnu ulogu i značaj osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) u formiranju osobina ličnosti njihove djece predškolske dobi. U istraživanju je učestvovalo 150 djece predškolske dobi te 150 njihovih majki i 150 očeva. Osobine ličnosti djece procjenjivali su njihovi roditelji putem Upitnika M5-PS-90 (Grist, McCord 2006), a potom su izvršili i procjenu vlastitih osobina ličnosti putem Skale PMF (Kardum, Smojver 1993). Rezultati korelacijske analize ukazali su da postoji statistički značajna pozitivna povezanost i sličnost u načinu emocionalnog reagovanja, zatim u stepenu društvenosti, ugodnosti, savjesnosti i intelektualne otvorenosti između majki i njihove djece predškolske dobi, a također su ukazali i da postoji statistički značajna pozitivna povezanost i sličnost u stepenu društvenosti i savjesnosti između očeva i njihove djece predškolske dobi. Rezultati regresijske analize ukazali su da je osobina neuroticizma majki statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine neuroticizma kod djece, kao i statistički značajan negativan prediktor za formiranje osobine savjesnosti i ekstraverzije kod djece, zatim da je osobina ekstraverzije majki statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine ekstraverzije kod djece, te i da je osobina intelektualne otvorenosti statistički majki značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine savjesnosti i intelektualne otvorenosti kod djece. Rezultati regresijske analize ukazali su i da je očeva osobina ekstraverzije statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine ekstraverzije kod djece.

Ključne riječi: djeca; predškolska dob; roditelji; osobine ličnosti; petofaktorski model ličnosti

1. UVOD

Na formiranje osobina ličnosti djece utječu nasljedni, porodični i brojni okolinski faktori. Unutar porodičnih faktora, naučnici su se najviše bavili proučavanjem utjecaja odgojnih stilova roditelja na ponašanje i formiranje osobina ličnosti djece i mladih, dok su istraživanja o odnosu između osobina ličnosti roditelja i njihove djece vrlo rijetka, kao i o prediktivnoj ulozi i značaju osobina ličnosti roditelja u formiranju osobina ličnosti njihove djece. Dosadašnji istraživači pokazali su interes za ispitivanjem i definisanjem odnosa između emocionalne stabilnosti / nestabilnosti i društvenosti roditelja i djece, ali ne i međuodnosa njihovih drugih osobina ličnosti, što je bio i podsticaj za realizaciju ovog naučno-istraživačkog rada, u kojem se nastojalo utvrditi u kakvom odnosu su osobine ličnosti definisane petofaktorskim modelom roditelja (majki i očeva) i njihove djece predškolske dobi, odnosno ispitati postoji li povezanost i sličnost u osobinama ličnosti roditelja i djece. Pored toga, nastojala se ispitati i prediktivna uloga i značaj osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) u formiranju osobina ličnosti kod njihove djece predškolske dobi. Jedna od ranijih otežavajućih okolnosti za realizaciju sličnih istraživanja, bila je i nepostojanje adekvatnog modela i instrumenata za ispitivanje ličnosti djece. Ličnost djece uglavnom se procjenjivala putem modela temperamenta, a koji, pak, ne pruža potpuni uvid u strukturu i osobine ličnosti djece. Međutim, zahvaljujući razvoju petofaktorskog modela ličnosti, naučnicima je pružena mogućnost za utvrđivanjem bazičnih osobina ličnosti ne samo odraslih (McCrae, Costa 1990; Goldberg 1990; McCrae, John 1992), već i djece (Mervielde, Buyst, De Fruyt 1995). Petofaktorski model ličnosti korišten je i u ovom naučno-istraživačkom radu prilikom procjenjivanja osobina ličnosti roditelja i njihove djece predškolske dobi. Prema petofaktorskom modelu struktura svake ličnosti može se ispitati unutar pet dimenzija / osobina ličnosti: Neuroticizam (N), Ekstraverzija (E), Ugodnost (U), Savjesnost (S) i Otvorenost za nova iskustva (O). Svaka dimenzija sastoji se od skupine različitih kognitivnih, afektivnih i bihevioralnih osobina ličnosti, a koje su kod svake osobe grupisane na različit način. Putem upitnika samoprocjene ili procjene od strane osobe koja dobro poznaje datu ličnost može se utvrditi struktura svake ličnosti duž navedenih dimenzija. Neuroticizam je dimenzija kojom se procjenjuje stepen prilagođenosti i emocionalne stabilnosti ličnosti nasuprot neprilagođenosti ili emocionalne nestabilnosti. Osnovni aspekti neuroticizma su: anksioznost, hostilnost, depresivnost, socijalna nelagodnost, impulsivnost i vulnerabilnost ili ranjivost. Emocionalno nestabilne osobe često doživljavaju negativne emocija kao što su strah,

anksioznost, bijes, tuga, krivica, zatim loše se suočavaju sa stresnim situacijama, što ih čini ranjivim, neprilagođenim i pogodnim za razvoj psihičkih poremećaja. Za razliku od njih, emocionalno stabilne osobe doživljavaju pozitivna emocionalna stanja, osjećaju se opušteno, smireno, sigurno te se uspješno suočavaju sa stresnim situacijama.

Prema Eysencku (1967), neuroticizam je povezan sa pojačanom reaktivnosti ili osjetljivosti moždane kore, limbičkog sistema i retikularne formacije na uznemirujuće stresore. Prema Zuckermanu (2005), individualne razlike u stepenu neuroticizma povezane su sa niskom razinom serotonina, a ne sa povećanom osjetljivosti moždane kore. Ekstraverzija je dimenzija kojom se procjenjuje količina i intenzitet uspostavljanja međuljudskih interakcija, ili stepen socijalnosti ili društvenosti osobe, nasuprot nesocijalnosti ili nedruštvenosti. Osnovni aspekti ekstraverzije su: toplina, druželjubivost, asertivnost, aktivnost, potraga za uzbuđenjem i pozitivne emocije. Ekstravertirane osobe su aktivne, energične, vole zabavu, dominantne, društvene, vole da se eksponiraju, stalno su u pokretu, uvijek nešto rade i lako gube strpljenje. Osobe koje postižu niske rezultate na ovoj dimenziji ličnosti se razlikuju od njih i nazivaju se introvertima. Introvertirane osobe su tihe, zatvorene, suzdržane i distancirane prema ljudima, refleksivne, sve planiraju, ne vole uzbuđenja, vole voditi organiziran život, ne vole izražavati osjećanja, te su strpljive i moralne. Prema Eysencku i Eysencku (1969), individualne razlike u dimenziji ekstraverzije uzrokovane su sa radom i pojačanom osjetljivosti moždane kore i autonomnog nervnog sistema na uznemirujuće podražaje, a koja je veća kod ekstravertiranih nego kod introvertiranih osoba. Introverti se lakše uslovljavaju od ekstravertata, tj. kod introvertiranih osoba prisutna je dominantnost ekscitacije i lakoća formiranja uslovnih odgovora, dok je kod ekstravertiranih osoba prisutna inhibicija i dominantnost stvaranja negativnih inhibitornih uslovnih odgovora. Zbog toga su ekstraverti impulsivni i manje sposobni učiti na temelju kažnjavanja. Također, kod introvertiranih osoba prisutan je i viši nivo aktivnosti i kortikalne pobuđenosti retikularnog sistema koji izaziva dominantnost ekscitacije. Prema Zuckermanu (1999), individualne razlike u stepenu socijalnosti povezane su sa lučenjem neurotransmitera dopamina, pri čemu ekstraverti imaju srednju optimalnu dozu dopamina, a introverti vrlo nisku ili vrlo visoku dozu dopamina. Ugodnost je dimenzija kojom se procjenjuje želja osobe za saradnjom i prosocijalnim ponašanjem. Osnovni aspekti ugodnosti su: povjerenje, altruizam, iskrenost, popustljivost, skromnost i blaga narav. Ugodne osobe su povjerljive prema drugima, saosjećajne, skromne, altruistične, dok su neugodne osobe cinične, sebične, kompetitivne, sklone konfliktima i sumnjičave prema namjeri

drugih. Savjesnost je dimenzija kojom se procjenjuje stepen organiziranosti i usmjerenosti osobe ka cilju. Osnovni aspekti savjesnosti su: kompetencije, red, dužnost, postignuće, samodisciplina i promišljenost. Savjesne osobe su jake volje, uporne, usmjerene ka cilju, vrijedne, tačne i pouzdane, dok su nesavjesne osobe hedonističke orijentacije, bezbrižne, neorganizirane i neopterećene moralnim principima. Otvorenost za nova iskustva je dimenzija kojom se procjenjuje tendencija osobe za traženjem novih iskustava. Uži aspekti te dimenzije su: fantazija, estetika, osjećanja, akcija, ideje i vrijednosti. Intelektualne otvorene osobe pokazuju otvorenost duha prema unutrašnjim doživljajima i novim idejama, sklone su eksperimentisanju, nekonvencionalnim vrijednostima i intenzivnom doživljavanju prijatnih i neprijatnih emocija. Za razliku od njih, intelektualno zatvorene osobe su konzervativne, preferiraju poznato u odnosu na novo, emocionalne reakcije su im umjerene, a interesovanja uska i manje intenzivna.

Brojni istraživači su dokazali da je jedna od odrednica razvoja i formiranja osobina ličnosti kod djece i odgojni stil roditelja. Razlikuju se dvije temeljne dimenzije roditeljstva (emocionalnost i kontrola) i četiri tipa roditeljskog odgojnog stila (Rosić, Zloković 2002). Dimenzija emocionalnosti odnosi se na emocionalnu toplinu i roditeljsko razumijevanje, odnosno količinu podrške, ljubavi i ohrabrenja koju roditelj pruža djetetu, nasuprot hladnoće i odbijanja djeteta. Dimenzija kontrole odnosi se na roditeljski nadzor i zahtjeve, odnosno roditeljska očekivanja prema djetetu koja se mogu protezati od potpune kontrole do zanemarivanja djeteta. S obzirom na te dvije dimenzije odgoja razlikuju se četiri tipa roditeljskog odgojnog stila: autoritarni, permissivni (popustljivi), indiferentni (zanemarujući) i autoritativni. Autoritarni je stil odgoja u kojem roditelji postavljaju velika očekivanja i zahtjeve prema djetetu, provodeći strogi nadzor i kontrolu, a pri tome mu i ne pružaju dovoljno topline i podrške (Čudina-Obradović, Obradović 2006). Autoritarni odgojni stil je stil odgoja koji karakterizira i cinizam, grubost, emocionalna hladnoća, kao i vrijeđanje i izražavanje naglih i burnih reakcija prema djetetu. Djeca čiji su roditelji autoritarni su tiha, mirna, povučena, nesigurna, nepovjerljiva prema drugima, promjenjivog raspoloženja, niskog samopouzdanja i vrlo često agresivna prema drugima (Rosić, Zloković 2002). Permissivan (popustljivi) odgojni stil je onaj u kojem dominira kombinacija emocionalne topline i slabe kontrole. Djeca čiji su roditelji permissivni su egocentrična, impulsivna, nezrela, dominantna, nesnalažljiva, nesamostalna i sklona agresivnim obrascima ponašanja. Indiferentni (zanemarujući) odgojni stil je stil odgoja koji karakterizira emocionalna hladnoća i slaba kontrola. Djeca čiji su roditelji indiferentni su neposlušna, zahtjevna prema drugima, nesigurna,

emocionalno hladna i sklona kršenju društvenih i moralnih normi. Autoritativni (demokratski) odgojni stil je stil odgoja koji karakterizira pružanje djetetu ljubavi i topline, ali i postavljanje izvjesnih ograničenja. Djeca roditelja ovog odgojnog stila su odgovorna, savjesna, dosljedna, samopouzdana, odgovorna, disciplinovana i empatična (Rosić, Zloković 2002).

Naučnici su utvrdili, da je u pozadini djelovanja roditeljskog odgojnog stila na osobine ličnosti djece treća varijabla, tj. osobine ličnosti roditelja koje kao medijacijske varijable ne djeluju samo na odgojni stil roditelja ili način ponašanja roditelja prema djeci, već i na ponašanje i formiranje osobina ličnosti njihove djece (Belsky 1984, 1986, 1990; Belsky, Jaffee 2006; Kochanska, Friesenborg et al. 2004). U odnosu na brojne istraživače koji su se bavili ispitivanjem utjecaja odgojnog stila roditelja na razvoj i formiranje osobina ličnosti njihove djece, znatno manji broj istraživača pokazao je interes za utvrđivanjem odnosa između osobina ličnosti roditelja i njihove djece. Izard (2000) je dokazao da je emocionalna stabilnost i toplina majke u pozitivnoj povezanosti sa emocionalnom stabilnosti i regulacijom neprijatnih emocija kod jednogodišnje djece. Dawson et al. (2003) utvrdili su da trogodišnja djeca emocionalno nestabilnih i depresivnih majki ispoljavaju znatno više neprilagođenog ponašanja nego djeca emocionalno stabilnih majki. Također, kod djece depresivnih majki uočena je i narušena aktivnost frontalnog korteksa, koja povećava ranjivost djeteta i pridonosi razvoju internaliziranih i eksteraliziranih poremećaja u djetinjstvu. Oliveira et al. (2017) utvrdili su da je neuroticizam roditelja u pozitivnoj povezanosti sa pojavom halucinacija, poremećajem spavanja i dezorijentiranošću djece rane i predškolske dobi kod kojih je dijagnosticiran poremećaj pažnje, anksiozni poremećaj, depresija i poremećaj prilagodbe. Za razliku od njih, emocionalno stabilni i topli roditelji razvijaju kod djece emocionalnu stabilnost i vještinu regulacije emocija, te ih podstiču i na uspostavljanje bliskih emocionalnih odnosa s drugima (Bugental, Grusec 2006). Zhou et al. (2008) utvrdili su da roditelji, koji su emocionalno stabilni i izražavaju pozitivne emocije prema djetetu, razvijaju kod djeteta inicijativu za uspostavljanjem dobrog odnosa s vršnjacima kao i inicijativu za pomaganjem drugima. Prema Dougan-Klimes i Kistner (1990), emocionalna nestabilnost i impulsivne reakcije roditelja prema djetetu uz tjelesno kažnjavanje djeluju negativno na razvoj djetetove sposobnosti empatije i osobine prosocijalnosti. Belsky et al. (1995) utvrdili su da ekstravertirane majke i očevi izražavaju više pozitivnih emocija prema svojoj djeci u ranom djetinjstvu u odnosu na introvertirane majke i očeve, a time i u većem stepenu podstiču dijete na uspostavljanje interakcije s drugima. Kao što se može uočiti, dosadašnji istraživači

su ukazali na pozitivnu povezanost i sličnost između emocionalne stabilnosti / nestabilnosti, društvenosti i prosocijalnosti roditelja i djece, ali ne i vrstu odnosa između ostalih osobina ličnosti roditelja i djece, što je bio podsticaj za realizaciju ovog istraživanja i stjecanje potpunijeg uvida o odnosu između osobina ličnosti roditelja i njihove djece predškolske dobi.

2. METOD

2.1. Ispitanici

U istraživanju je učestvovalo 150 djece predškolske dobi (81 dječak i 69 djevojčica) te 150 njihovih majki i 150 očeva. Prosječna starosna dob majki iznosila je 34 godine, a očeva 37 godina. Starosna dob djece kretala se u rasponu od 4 do 6 godina, dok je prosječna dob iznosila 5 godina. Roditelji i djeca žive na području grada Zenice, Maglaja i Zavidovića, a djeca trenutno pohađaju i dječije vrtiće u ovim gradovima.

2.2. Mjerni instrumenti

Za ispitivanje osobina ličnosti djece korišten je Upitnik M5-PS-90 (Grist, McCord 2006), koji je za potrebe istraživanja preveden s engleskog na bosanski jezik, a za ispitivanje osobina ličnosti roditelja korištena je Skala PMF (Kardum, Smojver 1993).

Upitnik M5-PS-90 konstruisali su Grist i McCord (2006) za ispitivanje ličnosti djece predškolske dobi (od 3 do 6 godina). Nastao je kao rezultat empirijske provjere petofaktorskog modela ličnosti. Sastoji se od 90 bipolarnih tvrdnji raspoređenih unutar pet subskala ili dimenzija ličnosti: Neuroticizam (N), Ekstraverzija (E), Ugodnost (U), Savjesnost (S) i Otvorenost za nova iskustva (O). Svaka subskala se sastoji od 18 tvrdnji. Subskalom Neuroticizam ispituju se aspekti emocionalne nestabilnosti: anksioznost (npr. *Plaši se mnogih stvari*), bijes (npr. *Lako se uznemiri*), samosvjesnost (npr. *Osjeća se ugodno u nepoznatim situacijama*), depresivnost (npr. *Ima česte promjene raspoloženja*) i ranjivost (npr. *Lako ga preplave emocije*). Subskalom Ekstraverzija ispituju se aspekti socijalnosti: asertivnost (npr. *Preuzima inicijativu*), prijateljstvo (npr. *Lako sklapa prijateljstva*), nivo aktivnosti (npr. *Stalno je u pokretu*), vedrina (npr. *Mnoge stvari ga zabavljaju*), traženje uzbuđenja (npr. *Voli biti aktivan*) i društvenost (npr. *Voli učestvovati u grupnim aktivnostima*). Subskalom Ugodnost ispituju se aspekti interpersonalnih odnosa, tj. način ophođenja i percipiranja drugih osoba: povjerenje (npr. *Vjeruje drugima*), saradnja (npr. *Vrijeđa*

ljude), altruizam (npr. *Ravnodušan je prema osjećanjima drugih*), moralnost (npr. *Pridržava se pravila*), skromnost (npr. *Voli biti u centru pažnje*) i saosjećanje (npr. *Opterećuju ga problemi drugih*). Subskalom Savjesnost ispituju se aspekti sposobnosti samokontrole i samodiscipliniranja: samoeфикаsnost (npr. *Uspješno izvršava zadatke*), pokornost (npr. *Krši pravila*), opreznost (npr. *Impulsivan je i radi bez razmišljanja*), teži uspjehu (npr. *Voli raditi predano*), urednost (npr. *Razbacuje stvari i ne stavlja ih na svoje mjesto*), pokornost (npr. *Radi suprotno od onog što se zahtijeva*) i samodisciplina (npr. *Teško se pokreće na obavljanje neke aktivnosti*). Subskalom Otvorenost za nova iskustva ispituju se aspekti intelektualne otvorenosti i radoznalosti: maštovitost (npr. *Ima bujnu maštu*), emocionalnost (npr. *Doživljava intenzivna osjećanja*), intelektualnost (npr. *Voli rješavati složene probleme*), umjetnički interesi (npr. *Voli muziku*) i avanturističnost (npr. *Ne voli promjene*). Upitnik se primjenjuje tako što se od roditelja, odgajatelja ili druge osobe koja dobro poznaje dijete zahtijeva da procijeni ponašanje djeteta unutar svake tvrdnje na skali Likertovog tipa od 1 do 5 (1 – nimalo ne odgovara opisu mog djeteta do 5 – u potpunosti odgovara opisu mog djeteta). Autori su utvrdili da subskala Neuroticizam ($\alpha=0,88$), Ekstraverzija ($\alpha=0,80$), Ugodnost ($\alpha=0,70$) i Savjesnost ($\alpha=0,88$) imaju visok stepen unutarnje pouzdanosti, dok skala Otvorenost za nova iskustva ima nisku unutarnju pouzdanost ($\alpha=0,31$). Bodovanje unutar svake subskale vrši se shodno zaokruženom broju, s tim da se unutar pojedinih tvrdnji vrši obrnut sistem bodovanja.

Skalu PMF konstruisali su hrvatski psiholozi Kardum i Smojver (1993). Sastoji se od 50 tvrdnji ili pridjeva raspoređenih unutar pet subskala ili dimenzija ličnosti: Neuroticizam (N), Ekstraverzija (E), Ugodnost (U), Savjesnost (S) i Otvorenost za nova iskustva (O). Subskalom Neuroticizam ispituje se stepen emocionalne stabilnosti i prilagođenosti nasuprot emocionalne nestabilnosti ili neprilagođenosti. Subskalom Ekstraverzija ispituje se stepen socijalnosti i društvenosti nasuprot nesocijalnosti i zatvorenosti prema drugima. Subskalom Ugodnost ispituje se stepen spremnosti na pružanje podrške i pomoći drugima nasuprot egocentričnosti, sebičnosti i nepovjerenja. Subskalom Savjesnost ispituje se stepen samodiscipliniranosti i upornosti nasuprot odsustva samokontrole i jake volje. Subskalom Otvorenost za nova iskustva ispituje se stepen intelektualne radoznalosti i otvorenosti ka novim doživljajima nasuprot intelektualane zatvorenosti. Primjenjuje se tako što se od ispitanika zahtijeva da uz svaki pridjev označi koliko ga opisuje na skali Likertovog tipa od 0 do 4 stepena (0 - uopće se ne odnosi na mene; 1 - uglavnom se odnosi na mene; 2 - niti se odnosi niti se ne odnosi na mene; 3 - uglavnom se odnosi na mene i 4 - u potpunosti se odnosi na mene). Bodovanje unutar svake subskale vrši se shodno zaokruženom broju, s tim

da je za određene tvrdnje obrnut sistem bodovanja. Pouzdanost skale kreće se u intervalu od 0,79 do 0,89 - N ($\alpha=0,88$); E ($\alpha=0,89$); U ($\alpha=0,83$); S ($\alpha=0,83$) i O ($\alpha=0,79$).

1.3. Postupak

Prije realizacije istraživanja obavljen je razgovor sa direktorima dječijih vrtića, na kojem im je predstavljen istraživački nacrt, a potom i tražena saglasnost za realizaciju istraživanja. Nakon dobijene saglasnosti direktorima su dostavljeni upitnici, koje su oni potom prosljedili predškolskim odgajateljicama. Odgajateljice su upitnike predale ponaosob roditeljima djece zajedno sa uputama o načinu ispunjavanja upitnika. Roditelji nisu bili primorani na učestvovanje u istraživanju, tako da su mogli odustati bez posljedica. Uputa o načinu ispunjavanja upitnika bila je navedena i unutar samih upitnika. Roditeljima je rečeno da procijene koliko se navedena tvrdnja odnosi na ponašanje njihovog djeteta na skali od 1 do 5. Zatim, da i sami procijene karakteristike vlastite ličnosti putem drugog upitnika ličnosti na skali od 0 do 4, i to zasebno majka i otac. Također, rečeno im je, da ne moraju napisati puno ime i prezime djeteta niti svoje, već samo inicijale, a i ukoliko napišu lične podatke, da im se garantuje anonimnost, kao i da će se dobijeni podaci koristiti samo u grupnoj analizi u naučne svrhe. Roditeljima je bio dostavljen i broj mobitela i e-mail adresa istraživača, tako da su se mogli javiti u slučaju izvjesnih nejasnoća oko načina ispunjavanja upitnika. Nakon što su roditelji ispunili upitnike, dostavili su ih odgajateljicama, a one potom istraživačima.

3. PRIKAZ REZULTATA ISTRAŽIVANJA

Prije definisanja odnosa između osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) i djece, utvrđeni su osnovni deskriptivni parametri i distribucije rezultata na subskalama ličnosti roditelja (majki i očeva) i djece, a potom i njihovo odstupanje od normalne raspodjele putem Kolmogorov-Smirnovog testa.

Tabela 1a. Mjere deskriptivne statistike i značajnost odstupanja rezultata majki i očeva od normalne raspodjele na subskalama ličnosti.

Subskale ličnosti		M	SD	Skjunis	Kurtosis	Kolmogorov-Smirnov test	Stepen značajnosti
Neuroticizam	majka	13,50	5,62	-0,05	0,02	0,05	0,20
	otac	13,52	8,88	3,10	16,60	0,11	0,00**
Ekstraverzija	majka	30,17	6,79	-1,00	2,09	0,11	0,00**
	otac	29,06	8,26	-0,13	2,78	0,10	0,00**
Ugodnost	majka	35,53	5,24	-2,90	14,83	0,19	0,00**
	otac	34,18	7,52	-3,06	11,21	0,21	0,00**
Savjesnost	majka	31,96	4,50	-2,90	18,00	0,14	0,00**
	otac	30,83	8,99	-2,61	9,68	0,18	0,00**
Otvorenost	majka	29,57	6,35	-0,99	2,43	0,09	0,00**
	otac	30,17	7,50	-1,94	6,72	0,14	0,00**

* statistička značajnost na nivou od 0,05

** statistička značajnost na nivou od 0,01

U Tabeli 1a. predstavljeni su rezultati koji ukazuju na smjer i način distribuiranja rezultata roditelja (majki i očeva) na subskalama ličnosti. Rezultati majki na subskali Neuroticizam distribuiraju se u negativnom smjeru (Sk. $=$ -0,05), distribucija je leptokurtična (Ku. $=$ 0,02), ali ne odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p > 0,01$). Distribucija rezultata očeva na subskali Neuroticizam distribuiraju se u pozitivnom smjeru (Sk. $=$ 3,10), distribucija je platikurtična (Ku. $=$ 16,60) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p < 0,01$). Rezultati majki na subskali Ekstraverzije distribuiraju se u negativnom smjeru (Sk. $=$ -1,00), distribucija je leptokurtična (Ku. $=$ 2,09) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p < 0,01$). Rezultati očeva na subskali Ekstraverzija distribuiraju se u negativnom smjeru (Sk. $=$ -0,13), distribucija je platikurtična (Ku. $=$ 2,78) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p < 0,01$). Rezultati majki na subskali Ugodnost distribuiraju se u negativnom smjeru (Sk. $=$ -2,90), distribucija je platikurtična (Ku. $=$ 14,83) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p < 0,01$). Rezultati očeva na subskali Ugodnost distribuiraju se u negativnom smjeru (Sk. $=$ -3,06), distribucija je platikurtična (Ku. $=$ 11,21) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p < 0,01$). Rezultati majki na subskali Savjesnost distribuiraju se u negativnom smjeru (Sk. $=$ -2,90), distribucija je platikurtična (Kurtosis $=$ 18,00), i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p < 0,01$). Rezultati očeva na subskali Savjesnost distribuiraju se u negativnom smjeru (Sk. $=$ -2,61), distribucija je

platikurtična ($Ku.=9,68$) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p<0,01$). Rezultati majki na subskali Otvorenost distribuiraju se u negativnom smjeru ($Sk.=-0,99$), distribucija je leptokurtična ($Ku.=2,43$) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p<0,01$). Rezultati očeva na subskali Otvorenost distribuiraju se u negativnom smjeru ($Sk.=-1,94$), distribucija je platikurtična ($Ku.=6,72$) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p<0,01$).

Tabela 1b. Mjere deskriptivne statistike i značajnost odstupanja rezultata djece od normalne raspodjele na subskalama ličnosti.

Subskale ličnosti	M	SD	Skjunis	Kurtosis	Kolmogorov-Smirnov test	Stepen značajnosti
Neuroticizam	50,34	8,31	0,16	-0,11	0,06	0,200
Ekstraverzija	73,13	7,74	-0,36	-0,20	0,06	0,200
Ugodnost	62,71	7,39	0,30	0,38	0,07	0,00**
Savjesnost	64,69	8,09	-0,32	-0,20	0,06	0,00**
Otvorenost	60,26	5,89	0,25	-0,09	0,08	0,02*

* statistička značajnost na nivou od 0,05

** statistička značajnost na nivou od 0,01

U Tabeli 1b. predstavljeni su rezultati koji ukazuju na smjer i način distribuiranja rezultata djece na subskalama ličnosti. Rezultati djece na subskali Neuroticizam distribuiraju se u pozitivnom smjeru ($Sk.=0,16$), distribucija je leptokurtična ($Ku.=-0,11$) i ne odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p>0,01$). Rezultati djece na subskali Ekstraverzija distribuiraju se u negativnom smjeru ($Sk.=-0,36$), distribucija je leptokurtična ($Ku.=-0,20$) i ne odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p>0,01$). Na ostalim subskalama utvrđeno je statistički značajno odstupanje rezultata djece od normalne raspodjele. Rezultati djece na subskali Ugodnost distribuiraju se u pozitivnom smjeru ($Sk.=0,30$), distribucija je platikurtična ($Ku.=0,38$) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p<0,05$). Rezultati djece na subskali Savjesnost distribuiraju se u negativnom smjeru ($Sk.=-0,32$), distribucija je leptokurtična ($Ku.=-0,20$) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p<0,01$). Rezultati djece na subskali Otvorenost distribuiraju se u pozitivnom smjeru ($Sk.=0,25$), distribucija je leptokurtična ($Ku.=-0,09$) i odstupa statistički značajno od normalne raspodjele ($p<0,05$).

2.1. Odnos između osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) i njihove djece predškolske dobi

Pošto je utvrđeno da se većina rezultata roditelja (majki i očeva) i djece na subskalama ličnosti ne distribuira po normalnoj raspodjeli, za definisanje odnosa između osobina ličnosti roditelja i njihove djece korišten je Spirmanov koeficijent korelacije. Odnos između osobina ličnosti roditelja i djece ispitivan je zasebno s obzirom na spol roditelja.

Tabela 2a. Korelaciona matrica o smjeru i stepenu povezanosti između osobina ličnosti majki i djece predškolske dobi.

Osobine ličnosti		Djeca				
		Neuroticizam	Ekstraverzija	Ugodnost	Savjesnost	Otvorenost
Majke	Neuroticizam	0,20**	-0,17*	-0,17*	-0,27**	-0,17*
	Ekstraverzija	-0,11	0,44**	0,04	0,16	0,13
	Ugodnost	-0,10	0,39**	0,18*	0,32**	0,23**
	Savjesnost	-0,10	0,14	0,06	0,35**	0,23**
	Otvorenost	-0,07	0,26**	0,00	0,33**	0,34**

* statistička značajnost na nivou od 0,05

** statistička značajnost na nivou od 0,01

Rezultati predstavljeni u Tabeli 2a. ukazuju na smjer i stepen povezanosti između osobina ličnosti majki i njihove djece predškolske dobi. Rezultati ukazuju da je osobina neuroticizma majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinom neuroticizma djece ($r=0,20$; $p<0,01$), kao i u statistički značajnoj negativnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije ($r=-0,17$; $p<0,05$), ugodnosti ($r=-0,17$; $p<0,05$), savjesnosti ($r=-0,27$; $p<0,01$) i intelektualne otvorenosti djece ($r=-0,17$; $p<0,05$). Zatim, rezultati ukazuju da je osobina ekstraverzije majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinom ekstraverzije djece ($r=0,44$; $p<0,01$), te i da je osobina ugodnosti majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije ($r=0,39$; $p<0,01$), ugodnosti ($r=0,18$; $p<0,05$), savjesnosti ($r=0,32$; $p<0,01$) i intelektualne otvorenosti djece ($r=0,23$; $p<0,01$). Pored toga, rezultati ukazuju i da je osobina savjesnosti majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama savjesnosti ($r=0,35$; $p<0,01$) i intelektualne otvorenosti djece ($r=0,23$; $p<0,01$), te i da je osobina intelektualne otvorenosti majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije ($r=0,26$; $p<0,01$), savjesnosti ($r=0,33$; $p<0,01$) i intelektualne otvorenosti djece ($r=0,34$; $p<0,01$).

Tabela 2b. Korelaciona matrica o smjeru i stepenu povezanosti između osobina ličnosti očeva i djece predškolske dobi.

Osobine ličnosti		Djeca				
		Neuroticizam	Ekstraverzija	Ugodnost	Savjesnost	Otvorenost
Očevi	Neuroticizam	0,09	-0,00	-0,12	-0,17	-0,16
	Ekstraverzija	-0,25**	0,20**	0,02	0,22**	0,11
	Ugodnost	-0,08	0,24**	0,07	0,36**	0,08
	Savjesnost	-0,02	0,16	0,07	0,21*	0,05
	Otvorenost	0,03	0,18*	-0,02	0,23**	0,13

* statistička značajnost na nivou od 0,05

** statistička značajnost na nivou od 0,01

Rezultati predstavljeni u Tabeli 2b. ukazuju na smjer i stepen povezanosti između osobina ličnosti očeva i njihove djece predškolske dobi. Rezultati ukazuju da je osobina ekstraverzije očeva u statistički značajnoj negativnoj povezanosti sa osobinom neuroticizma djece ($r=-0,25$; $p<0,01$), kao i u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije ($r=0,20$; $p<0,01$) i savjesnosti djece ($r=0,22$; $p<0,01$). Zatim, rezultati ukazuju da je osobina ugodnosti očeva u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije ($r=0,24$; $p<0,01$) i savjesnosti djece ($r=0,36$; $p<0,01$). Također, rezultati ukazuju i da je osobina savjesnosti očeva u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinom savjesnosti djece ($r=0,21$; $p<0,01$), te i da je osobina intelektualne otvorenosti očeva u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije ($r=0,18$; $p<0,05$) i savjesnosti djece ($r=0,23$; $p<0,01$).

Rezultati predstavljeni u Tabeli 2a. i 2b. ukazuju da pozitivan utjecaj na formiranje osobine emocionalne stabilnosti kod djece ima majčina osobina emocionalne stabilnosti i očeva osobina ekstraverzije, zatim da pozitivan utjecaj na formiranje osobine društvenosti djece ima majčina i očeva osobina ekstraverzije, zatim osobine ugodnosti i intelektualne otvorenosti. Rezultati ukazuju i da pozitivan utjecaj na formiranje osobine ugodnosti djece ima majčina osobina ugodnosti, zatim da pozitivan utjecaj na formiranje osobine savjesnosti djece ima očeva osobina društvenosti i majčina i očeva osobina ugodnosti, savjesnosti i intelektualne otvorenosti. Također, rezultati ukazuju i da pozitivan utjecaj na formiranje osobine intelektualne otvorenosti kod djece imaju majčine osobine emocionalne stabilnosti, ugodnosti, savjesnosti i intelektualne otvorenosti. Time je utvrđeno da majke utječu na formiranje svih osobina ličnosti djece predškolske dobi unutar petofaktorskog modela (emocionalne stabilnosti, ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti i intelektualne

otvorenosti), dok očevi utječu na formiranje tri osobine ličnosti djece (emocionalne stabilnosti, ekstraverzije i savjesnosti), ali ne i na formiranje osobine ugodnosti i intelektualne otvorenosti.

Prediktivna uloga osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) u formiranju osobina ličnosti kod njihove djece predškolske dobi

Da bi se ispitalo da li osobine ličnosti roditelja (majki i očeva) imaju prediktivnu ulogu i značaj u formiranju osobina ličnosti djece predškolske dobi korištena je regresijska analiza, pri čemu su prediktorske varijable predstavljale osobine ličnosti roditelja, a kriterijske varijable osobine ličnosti djece.

Tabela 3a. Regresijski koeficijenti koji ukazuju na prediktivnu ulogu osobina ličnosti majki u formiranju osobina ličnosti djece predškolske dobi.

Osobine ličnosti majki (prediktori)	Neuroticizam djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,28	0,08	2,39	0,04	0,26	3,21	0,00**
Ekstraverzija					0,02	0,19	0,84
Ugodnost					0,02	0,21	0,83
Savjesnost					-0,11	-1,07	0,28
Otvorenost					0,00	-0,00	0,99
Osobine ličnosti majki (prediktori)	Ekstraverzija djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,44	0,19	6,61	0,00	-0,15	-1,97	0,05
Ekstraverzija					0,37	3,88	0,00**
Ugodnost					0,15	1,53	0,12
Savjesnost					-0,11	-1,12	0,26
Otvorenost					0,00	0,09	0,92
Osobine ličnosti majki (prediktori)	Ugodnost djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam					-0,13	-1,56	0,12

Ekstraverzija	0,21	0,04	1,22	0,30	-0,06	-0,62	0,53
Ugodnost					0,17	1,62	0,10
Savjesnost					-0,02	-0,23	0,81
Otvorenost					-0,00	-0,06	0,95
Osobine ličnosti majki (prediktori)	Savjesnost djece (kriterij)						
	R	R²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,40	0,16	5,06	0,00	-0,22	-2,82	0,00**
Ekstraverzija					-0,08	-0,85	0,39
Ugodnost					0,02	0,26	0,78
Savjesnost					0,15	1,42	0,15
Otvorenost					0,23	2,27	0,02*
Osobine ličnosti majki (prediktori)	Otvorenost djece (kriterij)						
	R	R²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,35	0,12	3,78	0,00	-0,17	-2,17	0,03*
Ekstraverzija					-0,03	-0,29	0,76
Ugodnost					0,02	0,22	0,82
Savjesnost					-0,00	-0,08	0,93
Otvorenost					0,30	2,91	0,00**

** statistička značajnost na nivou od 0,01

* statistička značajnost na nivou od 0,05

Rezultati regresijske analize predstavljeni u Tabeli 3a. ukazuju na prediktivnu ulogu osobina ličnosti majki u formiranju osobina ličnosti kod njihove djece predškolske dobi. Rezultati ukazuju da je majčina osobina neuroticizma statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine neuroticizma kod djece ($\beta=0,26$; $p<0,01$), kao i statistički značajan negativan prediktor za formiranje osobina savjesnosti ($\beta=-0,22$; $p<0,01$) i intelektualne otvorenosti ($\beta=-0,17$; $p<0,05$). Zatim, rezultati ukazuju da je majčina osobina ekstraverzije statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine ekstraverzije kod djece ($\beta=0,37$; $p<0,01$), kao i da je majčina osobina intelektualne otvorenosti statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobina savjesnosti ($\beta=0,23$; $p<0,05$) i intelektualne otvorenosti kod djece ($\beta=0,30$; $p<0,01$).

Tabela 3b. Regresijski koeficijenti koji ukazuju na prediktivnu ulogu osobina ličnosti očeva u formiranju osobina ličnosti djece predškolske dobi.

Osobine ličnosti očeva (prediktori)	Neuroticizam djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,33	0,11	3,10	0,01	0,03	0,43	0,66
Ekstraverzija					-0,45	-3,76	0,00**
Ugodnost					0,08	0,58	0,56
Savjesnost					-0,00	-0,03	0,97
Otvorenost					0,23	1,74	0,08
Osobine ličnosti očeva (prediktori)	Ekstraverzija djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,19	0,04	1,01	0,41	0,01	0,12	0,90
Ekstraverzija					0,09	0,79	0,42
Ugodnost					0,09	0,59	0,55
Savjesnost					-0,06	-0,40	0,68
Otvorenost					0,08	0,61	0,53
Osobine ličnosti očeva (prediktori)	Ugodnost djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,11	0,01	0,34	0,88	-0,08	-0,94	0,34
Ekstraverzija					0,05	0,46	0,64
Ugodnost					0,00	0,05	0,95
Savjesnost					0,06	0,42	0,67
Otvorenost					-0,08	-0,62	0,53
Osobine ličnosti očeva (prediktori)	Savjesnost djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p
Neuroticizam	0,29	0,08	2,28	0,05	-0,04	-0,45	0,64
Ekstraverzija					0,06	0,50	0,61
Ugodnost					0,18	1,19	0,23
Savjesnost					0,03	0,23	0,81
Otvorenost					0,04	0,31	0,75
Osobine ličnosti očeva (prediktori)	Otvorenost djece (kriterij)						
	R	R ²	F	p	Standardizovani Beta koeficijent	t	p

** statistička značajnost na nivou od 0,01

Rezultati regresijske analize predstavljeni u Tabeli 3b. ukazuju na prediktivnu ulogu osobina ličnosti očeva u formiranju osobina ličnosti njihove djece predškolske dobi. Rezultati ukazuju da je samo očeva osobina ekstraverzije statistički značajan negativan prediktor za formiranje osobine neuroticizma kod djece ($\beta=-0,45$; $p<0,01$), dok ostale osobine ličnosti očeva nemaju statistički značajnu prediktivnu ulogu i značaj u formiranju osobina ličnosti kod djece predškolske dobi.

Rezultati predstavljeni u Tabeli 3a. i 3b. ukazuju da je majčina osobina neuroticizma ili emocionalne nestabilnosti pozitivan prediktor za formiranje osobine emocionalne nestabilnosti kod djece predškolske dobi, kao i negativan prediktor za formiranje osobina ekstraverzije, savjesnosti i intelektualne otvorenosti kod djece. Rezultati su ukazali i da je očeva osobina ekstraverzije negativan prediktor za formiranje osobine emocionalne stabilnosti kod djece. Time je utvrđeno da osobine ličnosti majki imaju veću prediktivnu ulogu i značaj u formiranju osobina ličnosti kod djece predškolske dobi nego osobine ličnosti očeva.

4. DISKUSIJA

Rezultati korelacijske analize ukazali su na smjer i stepen povezanosti između osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) i njihove djece predškolske dobi. Utvrđeno je da je osobina majki neuroticizam u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinom neuroticizma djece, kao i u statistički značajnoj negativnoj povezanosti sa osobinama savjesnosti, intelektualne otvorenosti, društvenosti i ugodnosti djece. Dobijeni rezultati ukazuju da majka koja je emocionalno nestabilna ne podstiče kod djeteta samo formiranje iste osobine emocionalne nestabilnosti ili neprilagođenosti, već i formiranje drugih negativnih osobina ličnosti unutar petofaktorskog modela, odnosno nesavjesnosti, nedruštvenosti, nasaradljivosti i intelektualne zatvorenosti. Majka je prva osoba s kojom dijete uspostavlja interakciju i gradi emocionalnu vezu. Ona je ta koja se brine o njemu i pruža mu emocionalnu i tjelesnu podršku (hrani ga, kupa, presvlači, vodi u vrtić, kupuje igračke, čita knjige i sl.). Prema Brajši (2009), majka se žrtvuje i vezuje za dijete, kao i dijete za majku, i između njih se vremenom počinje razvijati međuzavisnost i paradokсна igra ljubavi i mržnje, kao i optuživanja, zarobljavanja i vezivanja. Da bi se kod djeteta formirala osobina emocionalne stabilnosti, prije svega je važno da majka bude emocionalno topla i reaguje na potrebe djeteta. Dobijeni rezultati o pozitivnoj povezanosti emocionalne nestabilnosti majki i djece u skladu su sa rezultatima istraživanja Bugental & Gruseca (2006). Emocionalno nestabilna majka okupirana je sobom i burno reaguje na potrebe djeteta,

zatim ne pruža djetetu potrebnu ljubav i pažnju, koji su osnova ne samo za izgradnju njegovu osobine emocionalne stabilnosti, već i za razvoj socijalnih kompetencija i vještina. Impulsivne i depresivne reakcije majke dijete može razumjeti i kao njeno odbijanje ili neprihvatanje, usljed čega se razvija osjećanje nepovjerenja prema majci, koje ono u kasnijem razvoju može projektovati i na druge ljude u okolini, pa se ponašati suzdržano i distancirano.

Dobijeni rezultati o pozitivnoj povezanosti emocionalne nestabilnosti majki i nesocijalnosti djece u skladu su sa rezultatima istraživanja Brajša-Žganec (2003). Majka koja je emocionalno nestabilna u odnosu na emocionalno stabilnu majku, također u manjoj mjeri ohrabruje dijete u igri i tokom izvršavanja raznih zadataka, zatim ima irealna očekivanja od djeteta, a i u manjem stepenu stimulira njegovu maštu i radoznalost, što negativno djeluje na razvoj njegovog samopouzdanja i motivacijskih uvjerenja, a time i na formiranje i razvoj osobine intelektualne otvorenosti.

Dobijeni rezultati o pozitivnoj povezanosti emocionalne nestabilnosti majki i nesavjesnosti djece u skladu su sa rezultatima istraživanja Losoya et al. (1997). Rezultati istraživanja su ukazali i da je osobina ekstraverzije majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinom ekstraverzije djece, što ukazuje da majka koja je društvena i uključena u socijalne interakcije podstiče i kod djeteta formiranje istoimene osobine društvenosti. Ekstravertirana majka u odnosu na introvertiranu majku općenito je više usmjerena ka vanjskom svijetu, ostvaruje više kontakata i poznanstava s drugima, a time podstiče i ohrabruje i dijete na komunikaciju s drugom djecom i odraslima.

Dobijeni rezultati o pozitivnoj povezanosti socijalnosti majki i djece u skladu su sa rezultatima istraživanja Belskya et al. (1995). Također, rezultati istraživanja su ukazali i da je osobina ugodnosti majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije, savjesnosti i intelektualne otvorenosti djece, što ukazuje da majka koja je prosocijalna i pokazuje inicijativu za pomaganjem drugima podstiče kod djeteta formiranje srodnih osobina ličnosti društvenosti i savjesnosti, kao i formiranje osobine intelektualne otvorenosti. Pored toga, rezultati su ukazali i da je osobina savjesnosti majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinom savjesnosti i intelektualne otvorenosti djece, što ukazuje da majka koja je savjesna, organizirana i uporna podstiče i kod djeteta formiranje osobina savjesnosti i intelektualne otvorenosti. Ugodna i susretljiva majka u odnosu na neugodnu i nesusretljivu majku više razgovara s djetetom o potrebama i osjećanjima drugih, i na taj način razvija njegovu sposobnost empatije i želju za nesebičnim dijeljenjem i pomaganjem drugima, a time ga uči i da se ponaša savjesno i odgovorno.

Rezultati su ukazali i da je osobina intelektualne otvorenosti majki u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama intelektualne otvorenosti, savjesnosti i ekstraverzije djece, što ukazuje da majka koja je intelektualno otvorena i radoznala ne podstiče kod djeteta samo formiranje iste osobine intelektualne otvorenosti, već i formiranje osobina savjesnosti i društvenosti. Majka koja je otvorena prema novom iskustvu u odnosu na majku koja je zatvorena, nastoji i više zainteresovati dijete sa novim sadržajima iz prirodne i društvene sredine i obogatiti njegovo iskustvo. Na taj način ona razvija djetetovu motivaciju za istraživanjem i želju za novim saznanjima.

Rezultati su ukazali da majke utječu na formiranje svih osobina ličnosti djeteta unutar petofaktorskog modela (emocionalne stabilnosti, ekstraverzije, ugodnosti, savjesnosti i intelektualne otvorenosti), a time i da postoji sličnost u obrascima ponašanja između majke i djeteta. Majke podstiču i razvijaju kod djeteta obrasce ponašanja slične vlastitim, dok s druge strane, dijete usvaja majčine obrasce ponašanja imitacijom, modeliranjem, identifikacijom i instrumentalnim uslovljavanjem.

Rezultati korelacijske analize ukazali su i na smjer i stepen povezanosti između osobina ličnosti očeva i njihove djece predškolske dobi. Utvrđeno je da je osobina ekstraverzije očeva u statistički značajnoj negativnoj povezanosti sa osobinom neuroticizma djece, kao i u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije i savjesnosti djece. Dobijeni rezultati ukazuju da otac koji je društven ne podstiče kod djeteta samo formiranje istoimene osobine društvenosti, već i formiranje osobina emocionalne stabilnosti i savjesnosti. Ekstravertiran u odnosu na introvertiranog oca lakše prepoznaje djetetove neprijatne emocije i pokrete, i više pokazuje spremnosti za pomaganjem djetetu u regulaciji i suočavanju sa neprijatnim emocijama. Zatim, ekstravertiran u odnosu na introvertiranog oca izražava i više pozitivnih emocija prema djetetu, i na taj način podstiče i dijete ne samo na izražavanje pozitivnih emocija prema njemu, već i prema drugima. Ekstravertiran u odnosu na introvertiranog oca više i razgovara sa svojim djetetom o raznim temama, podstiče ga i ohrabruje u igri i prilikom izvršavanja raznih zadataka, i na taj način pridonosi pozitivnom razvoju njegovih motivacijskih i moralnih uvjerenja.

Rezultati istraživanja su ukazali i da je osobina ugodnosti očeva u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama ekstraverzije i savjesnosti djece, što ukazuje da otac koji je prosocijalan i sklon pomaganju drugima podstiče i kod djeteta formiranje srodnih osobina ličnosti društvenosti i savjesnosti. Također, rezultati su ukazali i da je osobina savjesnosti očeva u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinom savjesnosti djece, što ukazuje da otac koji je savjestan podstiče i kod djeteta formiranje istoimene osobine savjesnosti. Rezultati su ukazali i da je osobina

intelektualne otvorenosti očeva u statistički značajnoj pozitivnoj povezanosti sa osobinama društvenosti i savjesnosti djece, što ukazuje da otac koji je savjestan i intelektualno otvoren podstiče i kod djeteta formiranje osobina savjesnosti i intelektualne otvorenosti. Time je utvrđeno da očevi utječu na formiranje tri osobine ličnosti kod djeteta (emocionalne stabilnosti, ekstraverzije i savjesnosti), ali ne i na formiranje osobine ugodnosti i intelektualne otvorenosti, te i da postoji sličnost u obrascima ponašanja između očeva i djece. Sličnost u navedenim osobinama ličnosti djece predškolske dobi i njihovih očeva, kao i između majki i djece, posljedica je djetetovog usvajanja očevih obrazaca ponašanja putem imitacije, modeliranja, identifikacije i instrumentalnog uslovljavanja.

Rezultati regresijske analize ukazali su na prediktivnu ulogu i značaj osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) u formiranju osobina ličnosti kod njihove djece predškolske djece. Rezultati su ukazali da je majčina osobina neuroticizma statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine neuroticizma kod djece, kao i statistički značajan negativan prediktor za formiranje osobina ekstraverzije, savjesnosti i intelektualne otvorenosti. Dobijeni rezultati ukazuju da je formiranje osobine emocionalne nestabilnosti kod djeteta u predškolskoj dobi u najvećem stepenu determinisano majčinom osobinom emocionalne nestabilnosti, a također rezultati su ukazali i da je formiranje djetetovih osobina introverzije, nesavjesnosti i intelektualne otvorenosti u značajnom stepenu determinisano utjecajem majčine emocionalne nestabilnosti. Time je dokazano da najveći negativan utjecaj na formiranje osobina emocionalne stabilnosti, savjesnosti i intelektualne otvorenosti kod djeteta predškolske dobi ima majčina osobina emocionalne nestabilnosti. Na osnovu dobijenih rezultata može se konstatovati da je majčina osobina emocionalne nestabilnosti rizičan faktor koji i kod djeteta podstiče formiranje osobina introverzije, emocionalne nestabilnosti, zatim osobina nesavjesnosti i intelektualne zatvorenosti. Suprotno tome, majčina osobina emocionalne stabilnosti je zaštitni faktor koji pridonosi ne samo regulaciji neprijatnih emocija kod djeteta (anksioznosti, tuge i bijesa) i formiranju osobine emocionalne stabilnosti, već podstiče i formiranje pozitivnih osobina savjesnosti i intelektualne otvorenosti. Rezultati istraživanja su ukazali i da je majčina osobina intelektualne otvorenosti statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine intelektualne otvorenosti kod djeteta, što ukazuje da od svih osobina ličnosti unutar petofaktorskog modela najveću ulogu i značaj za formiranje osobine intelektualne otvorenosti kod djeteta ima majčina osobina intelektualne otvorenosti.

Zatim, rezultati istraživanja su ukazali i da je majčina osobina ekstraverzije statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine ekstraverzije (društvenosti)

kod djece, što ukazuje da je formiranje osobine društvenosti kod djeteta u predškolskoj dobi u najvećem stepenu determinisano majčinom osobinom društvenosti. Kada je u pitanju prediktivna uloga i značaj osobina ličnosti očeva u formiranju osobina ličnosti kod njihove djece predškolske dobi, rezultati regresijske analize su ukazali da je samo očeva osobina ekstraverzije statistički značajan negativan prediktor za formiranje osobine emocionalne stabilnosti kod djece predškolske dobi, što ukazuje da je očeva osobina ekstraverzije zaštitni faktor koji sprečava da se kod djeteta u predškolskoj dobi formira i razvije osobina emocionalne nestabilnosti, a time i drugi aspekti neprilagođenog ponašanja. Time je dokazano da je za formiranje i razvoj osobine emocionalne stabilnosti kod djeteta u predškolskoj dobi značajna ne samo majčina osobina emocionalne stabilnosti, već i očeva osobina društvenosti, što naglašava važnost aktivnog utjecaja oba roditelja u formiranju i izgradnji djetetove osobine emocionalne stabilnosti.

ZAKLJUČAK

Rezultati korelacijske analize ukazali su da postoji pozitivna povezanost i sličnost između osobina ličnosti roditelja (majki i očeva) i njihove djece predškolske dobi. Utvrđeno je da majka koja je emocionalno stabilna, društvena, ugodna, savjesna i intelektualno otvorena podstiče i kod djeteta formiranje istih osobina ličnosti, za razliku od emocionalno nestabilne majke koja kod djeteta ne podstiče samo formiranje osobine emocionalne nestabilnosti i neprilagođenosti, već i formiranje drugih negativnih osobina ličnosti, tj. nedruštvenosti, nesusretljivosti, zatim nesavjesnosti i intelektualne zatvorenosti. Također, rezultati su ukazali da majka koja je ugodna i savjesna ne podstiče kod djeteta samo formiranje osobina ugodnosti i savjesnosti, već i formiranje osobine intelektualne otvorenosti.

Kada je u pitanju odnos između osobina ličnosti očeva i njihove djece predškolske dobi, rezultati istraživanja su ukazali da društven i savjestan otac podstiče i kod djeteta formiranje osobina društvenosti i savjesnosti, a također i sprečava formiranje i razvoj osobine emocionalne nestabilnosti (neprilagođenosti). Zatim, rezultati istraživanja su ukazali da otac koji je ugodan i susretljiv podstiče i kod djeteta formiranje osobina društvenosti i savjesnosti, a također je utvrđeno i da otac koji je intelektualno otvoren podstiče kod djeteta formiranje osobina društvenosti i savjesnosti.

Ukoliko se izvrši usporedba rezultata o stepenu povezanosti i sličnosti između osobina ličnosti roditelja i njihove djece predškolske dobi s obzirom na spol roditelja, može se konstatovati da postoji viši stepen pozitivne povezanosti i sličnosti između

osobina ličnosti majki i njihove djece predškolske dobi, nego između osobina ličnosti očeva i njihove djece. Rezultati su ukazali da postoji sličnost u načinu emocionalnog reagovanja, kao i sličnost u stepenu društvenosti, ugodnosti (prosocijalnosti), savjesnosti i intelektualnoj otvorenosti između majki i njihove djece predškolske dobi. Također, rezultati su ukazali da između očeva i njihove djece predškolske dobi postoji sličnost u stepenu društvenosti, savjesnosti i emocionalne stabilnosti, ali ne i sličnost unutar osobina ugodnosti i intelektualne otvorenosti. Na taj način je dokazano da majke svojim ponašanjem utječu na više aspekata formiranja i razvoja osobina ličnosti kod djece predškolske dobi nego očevi. Razlog tome je činjenica da djeca u ranoj dobi ostvaruju bližu emocionalnost vezu i privrženost s majkom, zatim više se druže s majkom koja zadovoljava njihove potrebe nego s ocem, što se nastavlja i tokom predškolske dobi, pa su time i više sklona usvajanju majčinih nego očevih obrazaca ponašanja. Interes za druženjem s ocem kod djece počinje se javljati tek krajem ranog djetinjstva, kada postanu manje zavisna od majčine prisutnosti i dojenja (Stevanović 2000). Dijete tada počinje uviđati razliku između majki i očeva, družiti se ocem i uspostavljati emocionalnu bliskost.

Rezultati istraživanja su ukazali da veću ulogu i značaj u razvoju ličnosti djece u predškolskoj dobi ima majka i njeni obrasci ponašanja, međutim, može se očekivati da će se u budućnosti i tokom kasnog djetinjstva uloga oca u razvoju ličnosti djece znatno intenzivirati. Uloga oca je jako važna za razvoj ličnosti djeteta i zbog usvajanja spolnih uloga. U odnosu s ocem dječaci usvajaju ulogu spola, dok djevojčice od oca uče razumijevanje važnosti heteroseksualnih veza u kasnijem odrastanju.

Rezultati regresijske analize ukazali su da su određene osobine ličnosti i majki i očeva statistički značajne odrednice za formiranje osobina ličnosti kod djece predškolske dobi. Utvrđeno je da je majčina osobina emocionalne nestabilnosti statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine emocionalne nestabilnosti kod djeteta, kao i statistički značajan negativan prediktor za formiranje osobina društvenosti, savjesnosti i intelektualne otvorenosti. Pored toga, rezultati su ukazali i da je majčina osobina intelektualne otvorenosti statistički značajan pozitivan prediktor za formiranje osobine intelektualne otvorenosti kod djeteta. Saznanje da je neuroticizam majki rizični faktor u formiranju osobine emocionalne stabilnosti kod djeteta kao i osobina društvenosti, savjesnosti i intelektualne otvorenosti, ukazuje na važnost educiranja mladih majki o značaju regulacije vlastitih neprijatnih emocija (tuge, bijesa i straha) tokom hranjenja djeteta, zatim igranja s djetetom i bilo koje druge interakcije s njim.

Također, saznanje da je majčina osobina intelektualne otvorenosti osnova za formiranje i razvijanje djetetove osobine intelektualne otvorenosti i radoznalosti,

ukazuje na važnost podsticanja majki na uključivanje djeteta u razne aktivnosti i razvijanje njegove motivacije za učenjem i spoznavanjem noviteta u sredini. Kada je u pitanju prediktivna uloga osobina ličnosti očeva u formiranju osobina ličnosti kod njihove djece predškolske dobi, rezultati istraživanja su ukazali da je očeva osobina ekstraverzije statistički značajan negativan prediktor za formiranje osobine emocionalne nestabilnosti kod djeteta, kao i statistički značajan pozitivan prediktora za formiranje osobina društvenosti i savjesnosti. Saznanje da je očeva osobina ekstravertiranosti protektivni faktor koji podstiče formiranje osobina emocionalne stabilnosti, društvenosti i savjesnosti kod djeteta, ukazuje na važnost podsticanja očeva na komunikaciju i interakciju s djetetom, kao i na njihovu aktivnu uključenost u odgajanje i izgradnju zdrave ličnosti djeteta. Ukoliko se izvrši usporedba rezultata o prediktivnoj ulozi i značaju osobina ličnosti roditelja u formiranju osobina ličnosti njihove djece predškolske dobi, može se konstatovati da veću prediktivnu ulogu u formiranju osobina ličnosti kod djece predškolske dobi imaju majčine nego očeve osobine ličnosti. Kao što je prethodno navedeno, veća prediktivna uloga i značaj majčinih nego očevih osobina ličnosti u formiranju osobina ličnosti djece predškolske dobi, posljedica je većeg stepena emocionalne povezanosti i privrženosti djeteta s majkom nego s ocem, a time i većeg usvajanja majčinih obrazaca ponašanja. Međutim, za zdrav i potpun razvoj ličnosti djeteta u predškolskoj dobi, a potom i u kasnijem djetinjstvu i mladosti potrebno je aktivno odgojno djelovanje oba roditelja.

LITERATURA

1. Belsky, Jay (1984), "The determinants of parenting: A process model", *Child Development*, 55(1), 83-96.
2. Belsky, Jay (1986), "Early child care and early child development: Major findings of the NICHD study of early child care", *European Journal of Developmental Psychology*, 3, 95-110.
3. Belsky, Jay (1990), "Developmental risks associated with infant day care: Attachment insecurity, noncompliance, and aggression", in: Shahla Chehrazi (ed.), *Psychosocial issues in day care*, American Psychiatric Association, Philadelphia, 37-68.
4. Belsky, Jay, Keith Crnic, Robert S. Woodworth (1995), "Personality and parenting: Exploring the mediating role of transient mood and daily hassles", *Journal of Personality*, 63, 905-931.

5. Belsky, Jay, Sara Jaffee (2006), "The multiple determinants of parenting", in: Dante Cicchetti, Donald J. Cohen (eds.), *Developmental psychopathology: Risk, disorder, and adaptation*, John Wiley & Sons, Inc, New Jersey, 38-85.
6. Brajša, Pavao (2009), *Brak i obitelj iz drugog kuta*, Glas Koncila, Zagreb
7. Brajša-Žganec, Andreja (2003), *Dijete i obitelj, emocionalni i socijalni razvoj*, Naklada Slap, Jastrebarsko
8. Bugental, Daphne B., Joan E. Grusec, (2006), "Socialization Processes", in: Nancy Eisenberg, William Damon, Richard M Lerner (eds.), *Handbook of child psychology: Social, emotional, and personality development*, John Wiley & Sons, Inc., New York, 366-428.
9. Čudina-Obradović, Mira, Josip Obradović (2006), *Psihologija braka i obitelji*, Golden Marketing – Tehnička knjiga, Zagreb
10. Dawson, Gearldine, Sharon B. Ashman, Heracles H. Panagiotides, Randal D. Hessel, Joanna Self, Emily Yamada, Lara Embry (2003), "Preschool Outcomes of Children of Depressed Mothers: Role of Maternal Behavior, Contextual Risk, and Children's Brain Activity", *Child Development*, 74, 1158-1175.
11. Dougan-Klimes, Bonnie, Janet Kistner (1990), "Physically Abused Preschoolers' Responses to Peers' Distress", *Developmental psychology*, 26(4), 599-602.
12. Eysenck, H. Jürgen (1967), *The biological basis of personality*, Thomas, Springfield
13. Eysenck, Jürgen, H. Sybil B. G. Eysenck (1969), *Personality structure and measurement*, Routledge & Kegan Paul, London
14. Goldberg, Lewis R. (1990), "An alternative "description of personality": The Big-Five factor structure", *Journal of Personality and Social Psychology*, 59(6), 1216-1229.
15. Grist, Cathy, L. David M. McCord (2006), *M5-PS-90 Questionnaire*, Available from the first author upon request
16. Kardum, Igor, Irena Smojver (1993), "Petofaktorski model strukture ličnosti: izbor deskriptora u hrvatskom jeziku", *Godišnjak Zavoda za psihologiju*, 2, 91-100.
17. Kochanska, Grazyna, Amanda E. Friesenborg, Lindsey A. Lange, Michelle M. Martel (2004), "Parents' Personality and Infants' Temperament as Contributors to Their Emerging Relationship", *Journal of Personality and Social Psychology*, 86(5), 744-759.
18. Losoya, Sandra H., Suzanne Callor, David C. Rowe, Hill H. Goldsmith (1997), "Origins of familiar similarity in parenting: A study of twins and adoptive siblings", *Developmental Psychology*, 33, 1012-1023.

19. McCrae, Robert R., Paul Costa (1990), *Personality in adulthood*, Guilford Press, New York
20. McCrae, Robert, John P. Oliver (1992), "An introduction to the five-factor model and its applications", *Journal of Personality*, 60(2), 175-215.
21. Mervielde, Ivan, Veerle Buyst, Phillip De Fruyt (1995), "The validity of the bigfive as a model for teacher's ratings of individual differences among children aged 4–12 years", *Personality and Individual Differences*, 18(4), 525-534.
22. Oliveira, André Luis, Teresa Cartaxo, Mariana Marques, Sofia Neiva, et al. (2017), "The relation between parent personality traits and children psychopathology: A pilot study", *European Psychiatry*, 41(S1), S258
23. Rosić, Vladimir, Jasminka Zloković (2002), *Prilozi obiteljskoj pedagogiji*, Grafrade, Rijeka
24. Stevanović, Marko (2000), *Obiteljska pedagogija*, Tonimir, Varaždinske Toplice
25. Zhou, Qing, Yun Wang, Xianli Deng, Nancy Eisenberg, Sharlene A. Wolchik, Jenn-Yun Tein (2008), "Relations of Parenting and Temperament to Chinese Children's Experience of Negative Life Events, Coping Efficacy, and Externalizing Problems", *Child Development*, 79, 493-513.
26. Zuckerman, Marvin (1999), "Diathesis-stress models", in: Marvin Zuckerman (ed.), *Vulnerability to psychopathology: A biosocial model*, American Psychological Association, 3-23.
27. Zuckerman, Marvin (2003), "Biological bases of personalit", in: Theodore Millon, Melvin J. Lerner (eds.), *Handbook of psychology: Personality and social psychology*, John Wiley & Sons, Inc, 85-116.
28. Zuckerman, Marvin (2005), *Psychobiology of Personality*, 2nd ed., Cambridge University Press, New York

PERSONALITY TRAITS OF PARENTS AS DETERMINANTS OF FOUNDATION OF PERSONALITY TRAITS IN THEIR PRESCHOOL CHILDREN

The study aimed to examine the relationship between the personality traits of parents (mothers and fathers) and their preschool children, to determine if there are a correlation and similarity in the personality traits of parents and their children. Also, the study aimed to explore whether the personality traits of parents (mother and father) are significant predictors of the personality traits of their preschool children. The sample consisted out of 150 children of preschool age and 150 fathers and 150 mothers. The personality characteristics of the children were assessed by their parents by completing the M5-PS-90 (Grist & McCord 2006), and afterward, parents assessed their personality traits through the Scale PMF (Kardum & Smojver 1993). The correlation analysis results showed that there are statistically significant positive correlation and similarity in emotional response, then in the degree of socialization, friendliness, conscientiousness, and intellectual openness between mothers and their preschool children, and there are statistically significant positive correlation and similarity in the degree of socialization and conscientiousness between fathers and their children of preschool age, as well. The results of the regression analysis suggested that maternal neuroticism is a statistically significant predictor for neuroticism in children, as well as a statistically significant negative predictor to form the traits of a child's extraversion and that its intellectual openness is a statistically significant positive predictor for quality of conscientiousness and intellectual openness. The results of the regression analysis also showed that the father's extraversion is a statistically significant positive predictor to form the extraversion trait in children.

Keywords: Children; preschool age; parents; personality traits; five-factor personality model

Adrese autorica
Author's address

Almira Isić-Imamović
Anela Hasanagić
Univerzitet u Zenici
Islamski pedagoški fakultet
almiraisic@gmail.com
anela315@gmail.com

